

בס"ד

שינויי הנוסח בין עשרת הדיברות שבפרשת יתרו לעומת עשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן ומשמעותם יוסף אלישע

הנחת היסוד התורנית היא, שאין התורה מייצגת אפילו אות אחת, והראיה היא מרבי עקיבא שהיה דורש תילי תלים של הלכות על כל תג ותג שבאותיות התורה הקדושה. והנה אנו מוצאים שעשרת הדיברות מופיעים פעמיים בתורה: פעם אחת בפרשתנו (שמ' כ:א-יד), ופעם נוספת בפרשת ואתחנן (דב' ה:ו-יח). אומנם ספר דברים מכונה גם "משנה תורה", אך על שום מה הכפילות, ומה היא באה ללמדנו? ולא זו בלבד, אלא שאנו מוצאים גם שינויי נוסח קלים בין שני המקומות החל מהדיבר הרביעי ואילך, ועלינו להבין מה באים דיוקי הנוסח הללו ללמדנו? ומי הוא קהל היעד? האם רק עם ישראל או אולי יש כאן דיברות אוניברסאליים? כמו כן, עשרת הדיברות היו חרוטים על לוחות אבן! הלוחות הראשונים שוברו על ידי משה רבנו בראותו את העגל והמחולות, ואז דרש ממנו הקב"ה: "פָּסַל לָךְ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁינִי וְכָתַבְתִּי עַל הַלַּחַת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלַּחַת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" (שמ' לד:א). השאלה המתבקשת היא: איזה נוסח נחרט על הלוחות הראשונים, ואיזה נוסח נחרט על הלוחות השניים? וכן, מה בין "זכור" לבין "שמור" בדיבר הרביעי שעניינו זכירת השבת ושמירתה? ועוד. זו אף זו: ישנה מחלוקת בין ריב"ל לחכמים בקשר למספר הדיברות ששמעו ישראל מפי ה'. ריב"ל סובר שרק את שתי הדיברות הראשונים קיבלו מאת ה': "אֲנֹכִי ה'" ו"לֹא יִהְיֶה", ולדעת חכמים: "כל הדיברות שמעו ישראל מפי הקב"ה" (מדרש שיה"ש רבה, א, יג). כמו כן מצוין שהיו לומדים ולא היו שוכחים את מה ששמעו מפי הגבורה (שמ"ר).

ה"כלי יקר" מרחיב ומבאר בפירושו לספר שמות (כ:ח) את הסיבות להבדלים בין שני הנוסחים. למעשה ישנם שבעה הבדלים בין שני הנוסחים של עשרת הדיברות כדלהלן:

* יוסף אלישע הוא ד"ר ללשון ומרצה במכללת "אורות ישראל", רחובות, ומחבר הספרים: "תהינה לראש עמם" על פרשיות השבוע. לאחרונה יצא לאור ספרו החדש בבלשנות עברית מקראית ובתור מקראית: **תפוח זהב במשכיות כסף**. המאמר מוקדש לע"נ הורי היקרים: ר' עמרם אלישע בן שמחה ויהודית בת בשיה לבית מימון ז"ל

- 1 אומנם היו אלה אבנים טובות, אבני ספירינן שרק משׁייר פיסולם נתעשר משה רבנו (רשׁי״ב ד״ה פסול לך).
- 2 על סוגיית הכתב והמכתב ועל האותיות הסופיות מנצפ״ך ראו בספרי: ״תפוחי זהב במשכיות כסף״, עמ׳ 182-189. שם אני דן בהרחבה על צורת האותיות והדעות השונות במשנה ובתלמוד בבליין זה.

להיך לעשות את יום השבת" (דב' ה:יא-יד). כלומר, עם ישראל בהיותם עבדים לפרעה לא יכלו לשמור את השבת, אבל כעת: "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם" (וי' כה:נה), חייבים הם בשמירת השבת בפרט ובשמירת המצוות בכלל. רעיון זה הוזכר בפסיקתא רבתי: הציווי "זכור" הוא ציווי כללי לאומות העולם בכלל, אך הציווי "שמור" זהו ציווי פרטי, המתייחס בפרט אך ורק לעם ישראל, וזוהי הסיבה שהשינויים בין הגרסאות של עשרת הדיברות מתחילים דווקא בדיבר הרביעי; בדיבר על שמירת השבת. בגמרא במסכת שבת נאמר:

אלמלא שמרו ישראל שבת ראשונה, לא שלטה בהן אומה ולשון, ו"אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאליים" (שבת קיח).

הדיבר התשיעי נאמר בנוסח הראשון לאומות העולם: "לא תענה ברעך עד שקר", ואילו בנוסח השני נאמר לעם ישראל: "ולא תענה ברעך עד שוא". מדוע? מה פשר השינוי? אלא גם כאן יש דרישה יתרה מעם ישראל מעבר לאיסור על עדות שקר, שהרי אנו מצווים "מדבר שקר תרחק" (שמ' כג:ז), אך עם ישראל מצווים גם לומר את כל האמת, או שלא לומר חצאי אמיתות; לנו זה אסור.

באשר לדיבר העשירי: "לא תחמד" – מה פירוש הציווי ומהי הסיבה לשינוי הנוסח בדיברות השניים "ולא תתאנה" ראב"ע מסביר שהאיסור "לא תחמוד", המוביל לגזל, חל על אומות העולם, ואילו האיסור: "ולא תתאנה" חל אפילו על חמדה שבלב. זהו ציווי יותר דק ומעודן, והוא נדרש רק מעם ישראל, העם הנבחר. הם יכולים למנוע את החמדה עוד כשהתאוה היא רק בלב.

שאלה נוספת היא על ו"ו החיבור; בגרסה שבפרשתנו המופנית לגויים אין תוספת ו"ו החיבור בין הדיברות הקצרים, אך הם ישנם בנוסחה השנייה, בפרשת ואתחנן. מדוע? משום שהוויכוח באים לרבות גם דברים הדומים לאיסור עצמו. כך, למשל, הדיבר "לא תרצח" כולל בתוכו גם איסור לשון הרע וגם איסור הלבנת פני חברו ברבים, שמדומה כאילו הוא שופך דמים. זוהי מילת "אביזרייה", כלומר, הציווי מורחב לכל הדומה והנובע ממנו והכול מצטרף לאיסור, כי לעם ישראל, שהם יותר מעולים, נאמר ניסוח יותר מדויק, שיותר נכון לנו. כמו כן, העלנו את השאלה על המילה "טוב"; מדוע היא אינה מופיעה בדיברות הראשונים? שאלה זו נשאלה על ידי רבותינו בגמרא, במסכת בבא קמא (נה ע"א), והתשובה היא, שהיא הושמטה בכוונה על ידי הקב"ה שידע גם ידע שעתידים הלוחות הראשונים להישרו ותיפסק הטובה הכרוכה בעצם קיומם, כי שבירתם כקריעת החוזה. לכן לא נאמר "ולמען ייטב לך" בדיבר החמישי של כיבוד הורים. אך בדיברות השניים, ששרדו, נאמרה מילת "ייטב".

עצמו וכן בשכר: כאשר צוה ה' למען יאריכון ימיו ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך" (דב' ה:טו).	ימיו האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך" (שמ' כ:יא).	
ו-ט. "לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה ברעך עד שקר" (דב' ה:טז). – יש ו"ו החיבור בין הדיברות. והצירוף החותם הוא: "עד שוא" במקום עד שקר.	"לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה ברעך עד שקר" (שמ' כ:יב). – ללא ו"ו החיבור.	
י. "לא תחמד בית רעך, לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך" (דב' ה:יז).	"לא תחמד בית רעך, לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך" (שמ' כ:יג).	

עשרת הדיברות כולם בקול אחד יצאו מפי הגבורה, דבר קשה עד מאוד, מה שאין הפה של הדיוט יכול לדבר, ולא האוזן יכולה לשמוע ... והקול נחלק לשבעה קולות ומשם לשבעים לשון (תנחומא, יתרו, יא).

כלומר, בנוסח שבפרשתנו קולו של הקב"ה היה הולך ונשמע מסוף העולם ועד סופו, ומדוע? מכיוון שנועדו לכולם, גם לגויים בכל קצות תבל, שהרי לפי המדרש חזר ה' אחר כל האומות והשמיים דיברותיו, והם סירבו ושאלו: "מה כתוב בה?" (ספרי לדברים, פסקא שמ"ג). ויש לומר, כי התורה מחייבתם. לבני עשיו השיב ה' שכתוב בה: "לא תרצח", ולבני ישמעאל השיב: "לא תנאף", ומשמעו כך נמנעו מלקבלה, כי לא יכלו להתחייב לצו המנוגד לטבעם, "כי שורש נפשותם הוא מבחינת הרע שהוא ששמו רציחה" וכו'. האו"ח הסביר, שהקב"ה התחכם להשיב לכל אומה דיבר מסוים שמנוגד לעצם מהותה, על מנת לתת את התורה בסופו של דבר לעם ישראל באהבה. אף המטרה של החיזור הייתה למנוע מהם פתחון פה לטעון באחרית הימים שאילו הוצעה להם התורה היו מקבלים אותה (יתרו, יט).

אומנם, היו בודדים מהאומות שחפצו בתורה, אך לא יכלו לפרוש מעמיהם. רצונם הפנימי נשאר בעינו ונראה שהם וצאצאיהם גרי הצדק מאז ועד היום.

כאמור, על פי המדרש היה הדיבור אחד. מדוע, אם כן, שמעו בני ישראל דווקא את גרסת הדיברות כפי שהם מופיעים בפרשת ואתחנן, ולא את הגרסה המופיעה בפרשתנו? לשון אחר, מדוע שמעו בני ישראל: "שמור את יום השבת לקדשו" ואילו הגויים שמעו: "זכור את יום השבת לקדשו"? ומדוע התוספת "ולמען ייטב לך" נשמעה רק לעם ישראל? התשובה היא, משום שגוי שמר את השבת חייב מיתה, ואין הקב"ה חפץ באיבודם של הגויים, אבל גם הגויים מצווים על זכירת השבת גם אם אינם מחויבים בשמירתה, ואף אסורים בה. כמו כן, הטעם בפרשתנו: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" וגו' (שמ' כ:ז-י) הוא עניין כללי עולמי הנוגע לכולם, גם לישראל גם לאומות העולם, אבל הציווי: "שמור את יום השבת לקדשו" שייך רק לעם ישראל ולכן רק עם ישראל שמעו מילת "שמור", בנוסף למילת "זכור" שנשמעה רק לגויים באותו דיבור. סיבה נוספת לשמירת השבת, המופיעה, כאמור, בפרשת ואתחנן, היא: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך ה' אלהיך משם ביד חזקה וברזע נטויה, על כן צוה ה' אלהיך

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף